

ZARZĄDZANIE FINANSAMI GOSPODARSTW DOMOWYCH

Izabela Stalończyk

Politechnika Białostocka
Wydział Zarządzania

Streszczenie: W artykule zaprezentowano gospodarstwa domowe i ich decyzje związane z zarządzaniem środkami finansowymi. Podejmowanie decyzji finansowych przysparza znacznych problemów. W czasach kryzysu sprawne zarządzanie finansami jest koniecznością. Edukacja ekonomiczna i finansowa społeczeństwa stanowi warunek normalnego funkcjonowania obywateli w środowisku gospodarczym. Celem artykułu jest przybliżenie czytelnikowi zagadnień związanych z finansami gospodarstw domowych, zwłaszcza koniecznością oszczędzania i pomnażania zaoszczędzonych środków pieniężnych.

Słowa kluczowe: finanse osobiste, zadłużenie, oszczędności, kapitał obcy

Wprowadzenie

Sposób podejmowania decyzji finansowych w okresie kryzysu gospodarczego stanowi nie tylko wyzwanie, lecz jest sprawdzianem zaradności, rozsądku i obiektywnej oceny własnej sytuacji finansowej. W artykule przedstawiono główne pojęcia związane z finansami gospodarstw domowych, ich udział w procesach pomnażania oszczędności i zadłużania się. Proces lokowania wolnych środków pieniężnych, jak i zaciągania zobowiązań wymaga wiedzy z zakresu finansów. Celem artykułu jest przybliżenie czytelnikowi zagadnień związanych z finansami gospodarstw domowych, zwłaszcza koniecznością oszczędzania i inwestowania środków pieniężnych, oraz próba odpowiedzi na pytanie, jak zarządzać budżetem domowym, aby osiągnąć niezależność finansową.

W czasach kryzysu, który wywołał turbulencje w gospodarce światowej, spojrzenie na finanse najmniejszych jednostek społecznych wydaje się być koniecznością. Gospodarstwa domowe mają problemy z podejmowaniem decyzji inwestycyjnych, zarówno tych, dotyczących lokowania zaoszczędzonych środków finansowych, jak i pozyskiwania kapitału obcego w postaci kredytów. W artykule wskazano potrzebę wprowadzenia edukacji ekonomicznej i finansowej już od najmłodszych lat uczestnictwa w systemie szkolnym. Dzięki edukacji gospodarstwa domowe będą podejmować przemyślane i trafne decyzje bez narażania się na niepotrzebne koszty i stresujące sytuacje. Oferta współczesnej bankowości, zwłaszcza elektronicznej, wydaje się wychodzić naprzeciw oczekiwaniom klientów. Tworzone są całe pakiety umożliwiające zarządzanie finansami osobistymi – od programów systematycznego oszczędzania po inwestowanie środków pieniężnych w aktywa na rynku bankowym.

Gospodarstwo domowe jako podmiot systemu ekonomicznego

W polskiej literaturze pojęcie gospodarstwa domowego odnosi się zarówno do sfery życia ekonomicznego, jak i społecznego. W zależności od podjętego kryterium definiowane jest różnie. Podstawową definicją, o której należy pamiętać, jest traktowanie gospodarstwa domowego jako najstarszego, najtrwalszego i najliczniejszego podmiotu gospodarczego, będącego istotną częścią gospodarki¹. Pierwsze skojarzenie dotyczące rozpatrywanego pojęcia kojarzone jest z rodziną. Cz. Bywalec za gospodarstwo domowe przyjmuje zespół osób wspólnie gospodarujących posiadającym majątkiem w celu zaspokojenia potrzeb jego członków². Wiszniewski natomiast postrzega gospodarstwo domowe jako jednostkę gospodarującą utworzoną przez osoby powiązane więzami rodzinnymi, więzami innego rodzaju, świadczące różnego rodzaju usługi, pracę własną, środki użytkowane w celu zaspokojenia potrzeb³.

Według M. Latucha gospodarstwo domowe jest złożoną jednostką statystyczną o wyraźnych cechach społeczno-ekonomicznych, a nie biologicznych. To jednostka gospodarująca, ekonomiczna, mająca duże walory społeczne, kształtująca podstawowe zapotrzebowanie na dobra konsumowane przez społeczeństwo⁴. Z. Mokiela z kolei przez gospodarstwo domowe rozumie dobrowolny związek ludzi wspólnie zamieszkujących i podejmujących decyzje finansowe dotyczące sposobu zarabiania i wydawania pieniędzy⁵. A. Burgiel uzupełnia twierdzenie, dodając, iż gospodarstwo domowe to baza ekonomiczna jednostki lub grupy osób powiązanych więzami rodzinnymi lub innego rodzaju. Członkowie gospodarstwa zamieszkują razem łączą swoje przychody i zasoby dóbr materialnych oraz reprezentowaną przez siebie siłę roboczą w celu zaspokojenia potrzeb gospodarstwa jako całości i poszczególnych jego członków⁶.

Z powyższych rozważań wynika, iż w zależności od obranego kryterium gospodarstwa domowe można definiować na wiele sposobów. Kryterium przedstawione przez B. Świecką, nazwane *homo oeconomicus*, interpretuje gospodarstwo domowe jako zbiór osób zachowujących się i działających racjonalnie, rozważnie, dążąc do maksymalizacji zysku, dokonując najlepszego wyboru z możliwych opcji⁷. Biorąc pod uwagę kryterium liczby osób mieszkających razem, gospodarstwem domowym będzie związek ludzi zarabiających, wspólnie utrzymujących się i wspólnie decydujących o wydatkach. Jeżeli gospodarstwo domowe nazwiemy jednostką konsumpcyjną, wówczas relacje kupna-sprzedaży dóbr i usług, jak i pracy stanowią podstawowy element uczestnictwa w życiu gospodarczym.

¹ B. Świecka, *Bankructwo gospodarstw domowych. Perspektywa ekonomiczna i społeczna*, Difin, Warszawa 2008, s. 11.

² Cz. Bywalec, *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 15.

³ E. Wiszniewski, *Gospodarstwo domowe. Problemy ekonomiki i funkcjonowania*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 1993, s. 15.

⁴ M. Latuch, *Demografia społeczno-ekonomiczna*, PWE, Warszawa 1998, s. 201.

⁵ Z. Mokiela, *Podstawy przedsiębiorczości*, Nowa Era, Warszawa 2002, s. 18.

⁶ A. Burgiel, *Indywidualne podmioty konsumpcji*, [w:] *Relacje podmiotów rynkowych w warunkach zmian*, red. K. Bilińska-Reformat, Agencja Wydawnicza Placet, Warszawa 2009, s. 28.

⁷ B. Świecka, *Bankructwo gospodarstw ...*, op. cit., s. 13.

Nieścisłość definicji rozpatrywanego zagadnienia nie wyklucza faktu, iż gospodarstwo domowe może być nie tylko wieloosobowe. Osoby indywidualne również takie gospodarstwo tworzą, jeżeli posiadają środki na swoje utrzymanie. Wspólne zamieszkiwanie nie musi być jednoznaczne z tworzeniem gospodarstwa domowego. Osoby mieszkające wspólnie, ale utrzymujące się samodzielnie, tworzą odrębne gospodarstwa domowe.

Gospodarstwa domowe pełnią funkcje ekonomiczne i społeczne. Funkcja ekonomiczna to dostarczanie czynników produkcji w postaci ziemi, kapitału i pracy. Wynika to z faktu wzajemnych powiązań i zależności pomiędzy gospodarstwami domowymi a przedsiębiorstwami. Poprzez przepływ czynników wytwórczych pomiędzy podmiotami obie grupy odnoszą korzyści. Trendy produkcyjne w gospodarce zależą od konsumpcji określonych dóbr i usług oraz ich oferty na rynku. Konsument decyduje o zakupie konkretnego towaru lub usługi. Podobne sytuacje decyzyjne dotyczą instytucji finansowych, które oferują gospodarstwom domowym szeroką paletę produktów finansowych, takich jak ubezpieczenia, lokaty bankowe, kredyty, inwestycje na rynku papierów wartościowych. Funkcja społeczna to przede wszystkim wychowanie członków gospodarstwa domowego. Osoby mieszkające wspólnie zależne są od siebie, tworzą więzi społeczne i relacje, wspólnie podejmują decyzje konsumpcyjne, zarządzają środkami pieniężnymi. Poprzez podejmowane decyzje i działania przekazywany jest wzorzec postępowania młodszemu pokoleniu. W zależności od wiedzy na temat zarządzania budżetem domowym wzorzec ten może być zarówno pozytywny, jak i negatywny. Efektywność zarządzania budżetem domowym w głównej mierze zależy od podejścia do samego procesu zarządzania finansami, zainteresowania edukacją finansową oraz aktywnością na rynku usług bankowych.

Zarządzanie finansami to proces decyzyjny, który podporządkowany jest realizacji określonego celu. W zależności od strony określającej cele podejmowane decyzje będą różne, jednakże oparte na wynikach analiz zastosowanych metod, narzędzi instrumentów *finansowych*. Niezależnie od tego, czy będzie to przedsiębiorstwo, czy gospodarstwo domowe, zarządzanie finansami opiera się na równoważeniu przychodów i wydatków, zmniejszeniu ryzyka utraty płynności finansowej i racjonalnym wykorzystaniu środków finansowych. M. Lipiński⁸ przedstawił 6 zasad prawidłowego zarządzania budżetem gospodarstwa domowego, są to następujące zalecenia:

- zrozum,
- zaplanuj,
- zorganizuj,
- kontroluj,
- oszczędzaj,
- inwestuj.

Zrozumienie budżetu polega na prawidłowym określeniu jego struktury, wyszczególnieniu posiadanych aktywów i źródeł kapitału. Ocena własnej sytuacji finansowej

⁸ M. Lipiński, *Finanse osobiste. Świadome zarządzanie własnym portfelem*, Helion, Gliwice 2008, s. 22.

w różnych wymiarach jest pierwszym krokiem, którego nie można pominąć. Planowanie finansowe powinno stanowić najważniejszy element całego procesu zarządzania finansami. Umiejętność ta pozwoli na osiągnięcie niezależności finansowej poprzez zgromadzenie i pomnożenie kapitału. P. Kothler stwierdził, iż planowanie zmusi do myślenia o tym, co do tej pory się wydarzyło, co się dzieje w danej chwili i co może się wydarzyć. W. Samuelson w planowaniu i ocenie wydatków kapitałowych dostrzega metodę ułatwiającą podejmowanie decyzji inwestycyjnych⁹. Reasumując – potrzebny jest dobry długofalowy plan finansowy, w którym cele zostaną jasno określone. W przedsiębiorstwach zazwyczaj tworzy się plany pięcioletnie, w którym pierwszy rok rozpisany jest bardzo szczegółowo. Kolejne lata rozpisywane są ogólnie. Ten sposób mogą również wykorzystać gospodarstwa domowe. Niestety, w większości gospodarstw domowych długofalowość w planowaniu finansowym nie występuje. Kontrolowanie budżetu domowego polega na zapisywaniu wszystkich przychodów i wydatków z tygodnia na tydzień. W ten sposób osoba zarządzająca ma wiedzę o ilości środków pieniężnych przeznaczanych na zakup dóbr i usług. Efektem prowadzenia takiej ewidencji jest stopniowe ograniczanie wydatków uznanych za zbędne. Cięcie wydatków generuje oszczędności. Te z kolei – dobrze zainwestowane – ulegają pomnożeniu, co prowadzi do wolności finansowej.

Gospodarstwa domowe podejmują decyzje, kierując się zaspokojeniem bieżących oraz przyszłych potrzeb wszystkich jego członków. Biorąc pod uwagę fakt, iż gospodarstwa domowe utrzymują się z pracy swoich członków, proces podejmowania decyzji inwestycyjnych zależy od wielu czynników, między innymi od zamożności, liczby osób tworzących gospodarstwo domowe, miejsca zamieszkania, dostępności do produktów inwestycyjnych, a także wiedzy w zakresie możliwości inwestowania wolnych środków pieniężnych.

Kryzys finansowy w Polsce, choć nie przybrał tak intensywnej skali jak w Stanach Zjednoczonych, nie pozostał bez znaczenia. W dalszym ciągu wywiera wpływ na preferencje konsumpcyjne konsumentów. Rozwaga i rozsądek przy zakupach dóbr luksusowych, stosowanie substytutów i zamienników, zwrócenie uwagi na produkty lokalne – to tylko niektóre przykłady zachowań konsumenckich nasilających się w okresie destabilizacji finansowej. Ostrożność dotyczy również instytucji finansowych. Ograniczanie potencjalnego ryzyka poniesienia straty doprowadziło do zaostrożenia między innymi polityki kredytowania gospodarstw domowych, jak i przedsiębiorstw. Wysokie wymagania w procesie postępowania kredytowego ograniczyły dostęp do kapitału obcego. Spowolnienie gospodarcze odczuwane było niemal w każdym sektorze gospodarki narodowej.

Pozyskiwanie i pomnażanie kapitału gospodarstw domowych

Warunkiem sprawnego funkcjonowania gospodarstw domowych jest zapewnienie środków finansowych do utrzymania. Są to świadczenia społeczne, wynagrodzenie za pracę, dochody z wynajmu nieruchomości, wypłaty dywidend, odsetki z lokat bankowych. W procesie zarządzania budżetem domowym ważne jest, aby część

⁹ W. Samuelson, *Ekonomia menedżerska*, PWE, Warszawa 2009, s. 853.

środków finansowych zaoszczędzić, co pozwoli na utrzymanie płynności finansowej w sytuacjach tymczasowego braku środków pieniężnych.

Oszczędności można sklasyfikować jako resztowe i buforowe¹⁰. Resztowe to środki finansowe, które pozostały po uregulowaniu zobowiązań i zakupie dóbr i usług. Są sporadyczne i nieregularne. Oszczędności buforowe natomiast charakteryzują się systematycznością i gromadzone są na nieprzewidziane wydatki.

Sposób podejmowania decyzji inwestycyjnych gospodarstw domowych w ciągu ostatnich dwóch dekad ewoluował. Postęp technologiczny i poprawa sytuacji materialnej gospodarstw znacząco przyczyniły się do wzrostu wydatków konsumpcyjnych, co nie sprzyja oszczędzaniu. Proces gromadzenia zabezpieczenia finansowego wymaga wyrzeczeń i cierpliwości. Oznacza to, że każdy konsument ma świadomy wybór w procesie decydowania nad terażniejszą i przyszłą konsumpcją. M. Samcik uważa, iż regularne oraz systematyczne oszczędzanie, inwestowanie nadwyżek finansowych to nawyk i dyscyplina, które pomagają wypracować świadomość myślenia o przeszłości, co może procentować w późniejszej perspektywie¹¹.

Racjonalizacja zachowań nabywczych w okresie kryzysu gospodarczego to jeden z elementów warunkujących początek zabezpieczenia się przed jego negatywnymi skutkami. Zmiany zachodzące w systemie ubezpieczeń społecznych w Polsce nie napawają optymizmem. Wydłużenie wieku emerytalnego, przeniesienie części składki z Otwartych Funduszy Emerytalnych (OFE) do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (ZUS) stawia przyszłych emerytów w niekomfortowej sytuacji. Wysokość świadczeń może być niewystarczająca. Przyszli emeryci powinni sami zadbać o swoją przyszłość.

Podejście do oszczędzania i kontrolowania wydatków społeczeństwa polskiego w ostatnich latach uległo zmianie, jednakże w dalszym ciągu są to zmiany zbyt wolne. Z badań przeprowadzonych przez Fundację Kronenberga wynika, iż w 2013 roku ponad połowa respondentów (53%) przeznaczająca całkowity dochód na bieżące potrzeby, w stosunku do roku poprzedniego nastąpił spadek o 3%. Zwiększyła się ilość osób systematycznie oszczędzających, w roku 2013 było to 10% ankietowanych.

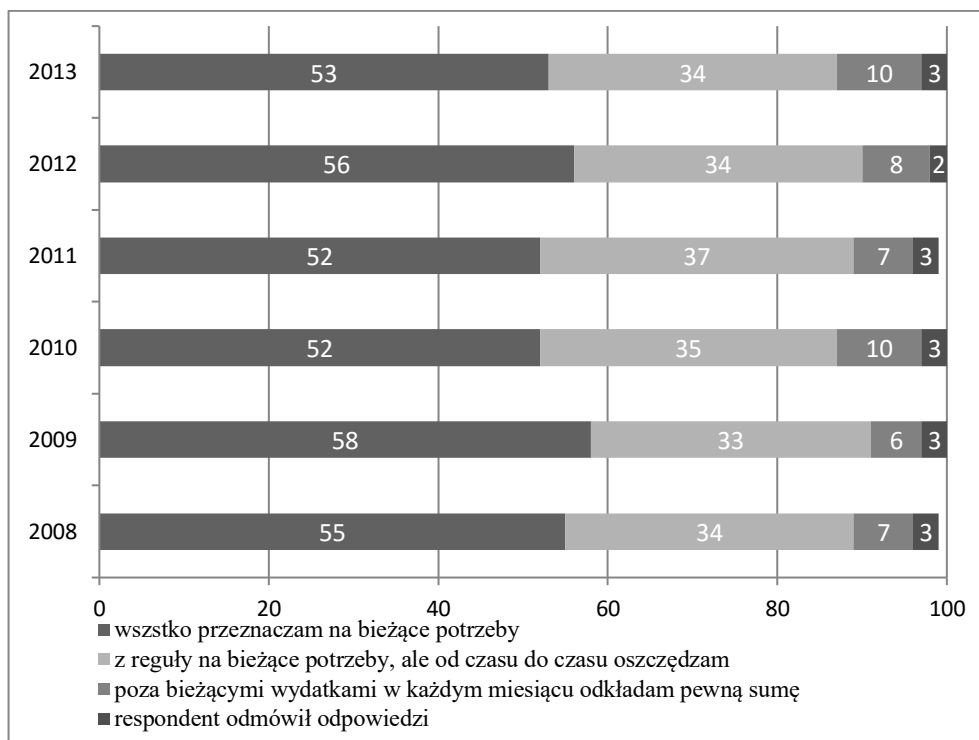
Zaobserwowane procentowe zmiany liczby osób odkładających nadwyżki finansowe potwierdzają przekonanie, iż finanse osobiste gospodarstw domowych uległy pogorszeniu. Główną przyczyną pogorszenia się sytuacji finansowej jest brak wiedzy finansowej, niski poziom zaufania do instytucji finansowych oraz kierowanie się w podejmowaniu decyzji intuicją.

Niemalże połowa Polaków (53%) żyje „od wypłaty do wypłaty”, przeznaczając całe dochody na bieżące potrzeby. W tej grupie tylko 34% kontroluje wydatki. Pozostała część nie zwraca uwagi na potrzebę planowania i kontrolowania przepływu środków finansowych. Najwięcej oszczędzają gospodarstwa domowe o najwyższym dochodzie (powyżej 4 000 zł) oraz osoby z wyższym wykształceniem. Na przyszłość

¹⁰ D. Fatuła, *Zachowania polskich gospodarstw domowych na rynku finansowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2010, s. 39.

¹¹ M. Samcik, *Jak pomnażać oszczędności?*, Edgard, Warszawa 2012, s. 10.

emeryturę odkłada tylko 9% Polaków, a nadwyżki finansowe inwestuje 6% Polaków. Jeżeli uda się wygenerować oszczędności – 21% ankietowanych zadeklarowało kwotę do 100 zł (w 2012 było to 15%) 24% od 101 do 250 zł (w 2012 roku było to aż 29%) i 17% wygospodarowało kwotę do 500 zł miesięcznie (w roku 2012 19%)¹².

Rysunek 1. Sposób gospodarowania pieniędzmi przez Polaków w latach 2008-2013 [w %]

Źródło: *Postawy Polaków wobec oszczędzania*, Raport Fundacji Kronenberga przy City Handlowy, TNS Polska, wrzesień 2012, październik 2013, dostęp: http://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/files/fk_oszcz_2013.pdf (odczyt: 26.03.2014)

Oszczędzając środki finansowe, należy zastanowić się nad ich późniejszym zainwestowaniem. Proces pomnażania pieniędzy nie jest trudny. Zysk można osiągnąć z oferowanych na rynku lokat bankowych, które cieszą się dużą popularnością. Oprocentowanie nie jest zbyt wysokie, jednakże prawdopodobieństwo straty jest niemalże zerowe oraz pozwala na utrzymanie siły nabywczej pieniądza. W większości lokat pieniądze są zamrażane, a wcześniejsza rezygnacja z lokaty powoduje utratę odsetek, co skutecznie zniechęca oszczędzających do tego typu decyzji. Od zysków

¹² *Postawy Polaków wobec oszczędzania*, Raport Fundacji Kronenberga przy City Handlowy, TNS Polska, wrzesień 2012, październik 2013, s. 37, dostęp: http://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/files/fk_oszcz_2013.pdf (odczyt: 26.03.2014).

z lokat naliczany jest podatek w wysokości 19%, który automatycznie trafia do budżetu państwa. Wyższa stopa zwrotu z inwestycji wiąże się z wyższym ryzykiem. Fundusze inwestycyjne to inwestycja w dłuższej perspektywie czasowej, obciążona większym ryzykiem.

Z przeprowadzonego przez Money.pl raportu wynika, że z kont oszczędnościowych korzysta 30,78% oszczędzających; 25,58% korzysta z lokat; 15,55% pieniądze lokuje w funduszach inwestycyjnych; 11,85% trzyma pieniądze w domu¹³. Lokowanie środków finansowych musi być przemyślane. Portfel inwestycyjny powinien składać się z kilku produktów, dzięki którym potencjalnie osiągnięte zyski będą zadowalające. Z pewnością nie należy kierować się tylko i wyłącznie obietnicą szybkiego zysku, bez sprawdzenia danej instytucji przedstawiającej kuszącą ofertę. Najpopularniejsze lokaty bankowe występujące na rynku to lokata terminowa, lokata dynamiczna i lokata rentierska. Od wysokości stopy procentowej – stałej lub zmiennej – będzie zależał przyszły zysk.

Akcje, fundusze inwestycyjne, alternatywne inwestycje i nieruchomości stanowią grupę agresywnego inwestowania. Pomnażanie oszczędności w funduszach inwestycyjnych polega na zawierzeniu umiejętnościom i wiedzy maklerów i doradców inwestycyjnych, których zadaniem jest pokierowanie inwestycją tak, aby przyniosła ona jak największe zyski. W tego typu inwestycjach nie bez znaczenia są opłaty manipulacyjne. Przeważnie opłaty te są pobierane jednorazowo, a ich wysokość uzależniona jest od rodzaju funduszu i zainwestowanej kwoty. Fundusze inwestycyjne stanowią alternatywę dla lokat bankowych, wybierane są coraz częściej, aczkolwiek nie posiadają zabezpieczenia w postaci gwarancji Bankowego Funduszu Gwarancyjnego. Gwarancja bankowa chroni inwestora przed niewypłacalnością banku. Akcje jako lokata kapitału są instrumentem dość ryzykownym. Śledzenie notowań, ciągle podejmowanie decyzji może być kłopotliwe i stresujące, dlatego też zdaniem autorki powinny zająć się tym osoby, które posiadają dużą wiedzę i umiejętności przewidywania oraz wolne środki finansowe. Ryzyko poniesienia straty jest duże, a przeciętne polskie gospodarstwo domowe na ujemne wyniki finansowe nie może sobie pozwolić.

Każdy rodzaj produktu finansowego skierowany do gospodarstw domowych może zawierać ukryte opłaty manipulacyjne. Zapoznanie się z regulaminem, z tabelami opłat i prowizji jest niezbędną czynnością, którą należy wykonać przed podjęciem decyzji inwestycyjnej.

Zadłużanie się gospodarstw domowych

Motywy zadłużania się gospodarstw domowych można podzielić w zależności od grupy czynników generujących potrzeby konsumpcyjne. Styl życia jest najważniejszym czynnikiem warunkującym zapotrzebowanie na środki finansowe – im bardziej nastawiony jest na konsumpcję, tym większe występuje prawdopodobieństwo korzystania z pomocy kredytowej. Do innych czynników, od których zależy poziom

¹³ <http://www.money.pl/sekcja/jak-polacy-oszczedzaja/> s. 5, dostęp: 28.09.2015.

zadłużenia, zalicza się między innymi: zaspokajanie potrzeb podstawowych, przewidywane inwestycje, wydatki nieprzewidziane. Gospodarstwa domowe korzystają z kredytów konsumpcyjnych i mieszkaniowych. Prawo bankowe definiuje kredyt jako umowę, w której bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy, na czas oznaczony w umowie, kwotę środków pieniężnych z przeznaczeniem na ustalony cel, a kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z niej na warunkach określonych w umowie, zwrotu kwoty wykorzystywanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu¹⁴.

Kredyty konsumpcyjne udzielane są na zakup dóbr i usług. Oferowane są w różnych wariantach – od zakupów na raty po karty kredytowe. Kredyty mieszkaniowe to kredyty długoterminowe z wymaganym zabezpieczeniem, często posiadającym wkładem własnym. Udzielić kredytu może tylko bank, pozostałe instytucje niebankowe udzielają pożyczek. Rodzaje kredytów i ich wolumen przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Kredyty udzielane gospodarstwom domowym w poszczególnych kwartałach w latach 2012-2013

Rodzaj kredytu	Wartość bilansowa brutto [w mld zł]				Zmiana do 2012 roku nominalna [w mld zł]
	09/2012	12/2012	06/2013	09/2013	
ogółem	532,6	533,2	548,0	554,6	21,4
Kredyty mieszkaniowe					
złotowe	137,5	143,5	153,7	160,6	17,1
walutowe	181,5	178,3	180,5	174,7	-3,6
Kredyty konsumpcyjne					
karty kredytowe	12,8	12,6	12,1	12,1	-0,5
samochodowe	6,0	5,7	5,2	5,0	-0,6
ratalne	42,4	48,9	47,7	49,5	0,5
pozostałe	64,4	56,2	57,1	58,6	2,3
Według waluty					
złote	337,0	314,4	354,0	367,0	25,7
waluty	195,5	191,9	194,0	187,6	-4,3

Źródło: http://www.knf.gov.pl/Images/Banki_III_2013_raport_tcm75-36554.pdf (odczyt: 26.03.2014)

Kredyty mieszkaniowe, zwłaszcza w walucie obcej, cieszą się dużą popularnością i stanowią większość udzielanych kredytów gospodarstwom domowym. W okresie trzech pierwszych kwartałów 2013 roku wartość kredytów gospodarstw domowych zwiększyła się o 21,4 mld zł, czyli o 4%. W trzecim kwartale 2013 roku

¹⁴ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. *Prawo bankowe* (Dz.U. 1997 Nr 140), art. 69.

nastąpiło ożywienie zakupu kredytów, zwłaszcza konsumpcyjnych. Zainteresowanie to mogło być spowodowane obniżeniem wymagań banków odnośnie procedury postępowania kredytowego i obniżeniem stóp procentowych przez Narodowy Bank Polski. Pomimo wielkiej atrakcyjności związanej z niskim oprocentowaniem kredyt mieszkaniowy jest kosztowną formą zakupu mieszkania. Programy pomocy młodym w zakupie nieruchomości dodatkowo zachęcają gospodarstwa domowe do zrealizowania inwestycji. Dlaczego więc gospodarstwa domowe mają problem z niewypłacalnością, zwłaszcza przy kredytach hipotecznych? Dlatego, że nie są one uwzględnione w planie celów finansowych gospodarstwa domowego. Gospodarstwa, które nie są wypłacalne, nie planują swoich finansów i nie kontrolują wydatków.

Kredyt hipoteczny przeznaczony jest głównie na zakup nieruchomości, budowę nieruchomości i zakup spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu, domu rodzinnego w spółdzielni mieszkaniowej¹⁵. Każdy wniosek o kredyt poprzedzony jest szczegółową analizą potencjalnego kredytobiorcy. Kredytodawca sprawdza i analizuje całą historię kredytową, łącznie z częstotliwością korzystania z kart kredytowych, zakupów na raty, poręczenia w przeszłości innych kredytów czy też terminowości w regulowaniu zobowiązań. Posiadanie wkładu własnego ułatwia pozyskanie kredytu.

Kredytobiorca musi liczyć się z opłatami. Już we wstępnym postępowaniu kredytowym może zapłacić za rozpatrzenie wniosku, przygotowanie umowy, operat szacunkowy nieruchomości, którą chce zakupić (na rynku wtórnym). Kolejną opłatą jest prowizja za udzielenie kredytu. Oprocentowanie kredytów hipotecznych w większości przypadków jest zmienne. Składa się na nie stopa WIBOR i marża banku. W zależności od akcji kredytowych i siły konkurencji wysokość prowizji i marży banków może się różnić. Bank pobiera opłatę za inne operacje. Do najważniejszych zaliczyć można prowizję za przedterminową spłatę zadłużenia, prowizję za przewalutowanie, prowizję za wydanie promesy kredytowej, prowizję za wydłużenie okresu kredytowania. Kolejną grupę kosztów stanowią opłaty przejściowe. Występują one wówczas, gdy kredytobiorca oczekuje na wpis do księgi wieczystej, wykupuje ubezpieczenie na wypadek utraty pracy czy też ubezpieczenie na czas ustanowienia hipoteki.

Poziom edukacji finansowej Polaków jest na nieprzyzwoicie niskim poziomie. W raporcie Fundacji Kronenberga zadano pytanie odnośnie spłaty zadłużenia wraz z odsetkami: *Proszę sobie wyobrazić, że zaciąga Pan/Pani kredyt na 18 miesięcy w wysokości 1000 zł i oprocentowany na 10% w skali roku. Ile należy zwrócić?* 4% respondentów odpowiedziało, że zwróci tyle samo, ile pożyczyło, jeżeli będą to płatności terminowe; 16%, że 1100 zł, 24% – 1150 zł; 16% – 1200 zł; 16% stwierdziło, że nie da się tego określić w momencie zaciągania kredytu, a 24% odpowiedziało „trudno powiedzieć”¹⁶. Brak znajomości podstawowych kategorii finansowych przekłada się na słaby system zarządzania budżetem domowym, niechęć do oszczędzania i inwestowania środków pieniężnych. W nagłej potrzebie braku gotówki gospodar-

¹⁵ Z. Dobosiewicz, *Podstawy bankowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 124.

¹⁶ *Postawy Polaków ...*, Raport Fundacji Kronenberga przy City Handlowy, op. cit., s. 32.

stwa domowe zadłużają się. Brak zainteresowania finansami sprowadza kredytobiorcę do postaci obiektu, któremu można sprzedać niemalże wszystko. W dłuższej perspektywie czasu, jeżeli wystąpią problemy ze spłatą kredytu, koszty postępowania windykacyjnego związane z upomnieniami, naliczaniem karnych odsetek sprawiają problem i prowadzą do niewypłacalności gospodarstw domowych. W ten sposób wpada się w tak zwaną spiralę długów. Niedokładne czytanie dokumentów przedłożonych do podpisania stanowi wręcz nagminne zjawisko. Najczęściej potencjalnych kredytobiorców interesuje oprocentowanie kredytu oraz wysokość raty i prowizja za udzielenie. Pozostałe opłaty nie są brane pod uwagę.

Wstępne kalkulacje kosztów postępowania kredytowego można policzyć we własnym zakresie. Pozwoli to na wybór najatrakcyjniejszej oferty finansowania na przykład zakupu nieruchomości. Kalkulację wstępnych opłat przedstawiono w tabeli 2. Wyliczenia stanowią szacunkową wartość poszczególnych operacji. W ramach wewnętrznych regulaminów banków oraz tabeli opłat i prowizji stawki są różne.

Tabela 2. Kalkulacja wstępna obsługi kapitału obcego

	Kwota kredytu 250 000 zł, czas trwania 30 lat
Rozpatrzenie wniosku	W zależności od oferty bezpłatnie
Prowizja za udzielenie	Od 0% do 4% od 0 zł do 10 000 zł
Operat szacunkowy	Od 0 zł do 700 zł (w zależności od banku może być więcej)
Wydanie promesy kredytowej	Od 0 zł do 500 zł
Koszt sporządzenia aneksu do umowy	Od 100 zł do 500 zł
Razem	Od 100 zł do 11 700 zł

Źródło: Opracowanie własne

Najważniejszym kosztem, który należy uwzględnić w planach wydatków budżetu domowego, są płatności kredytowe, które należy regulować w określonych odstępach czasu, zazwyczaj miesięcznie. Oprocentowanie kredytów zależy od stopy procentowej WIBOR i marży banku. Oferty bankowe są różne, skierowane do różnych grup społecznych i dobierane indywidualnie. Inaczej będzie kształtować się zdolność kredytowa osób posiadających wkład własny, a inaczej osób starających się o finansowanie 100% wartości inwestycji. Płatność kredytowa zawiera część kapitałową, jak i odsetkową. Decydując się na zaciągnięcie kredytu długoterminowego, należy mieć świadomość, iż same odsetki mogą stanowić ponad 100% kwoty pożyczonej. W tabeli 3 dokonano obliczeń płatności kredytowych.

Założono, iż kredyt w wysokości 250 000 zł zaciągnięto na 30 lat. Płatności kredytowe regulowane są miesięcznie, oprocentowanie wynosi 6,96% w skali roku. Oprocentowanie na miesiąc wynosi 0,058%. Płatności kredytowych będzie 360.

Suma odsetek za cały okres kredytowania wynosi 261 723,6 zł. Kwota samych odsetek stanowi ponad 100% sumy pożyczonej. Dodając do tego wstępne koszty postępowania kredytowego, np. 11 700 zł, otrzymujemy kwotę 273 423,6 zł, co stanowi 109% kwoty pożyczonej. Całkowita spłata zadłużenia stanowi pulę 523 423,60 zł. Koszty obsługi zadłużenia kredytów hipotecznych są bardzo wysokie. Kredytobiorca musi się liczyć z faktem, iż przez 30 lat co miesiąc będzie płacił bankowi ratę, w której znaczącą część stanowią odsetki. Każda decyzja związana z zadłużaniem się powinna być dobrze przemyślana. Dokonując wyboru, należy mieć na uwadze kilka symulacji z różnych banków. Wstępne symulacje nie zawierają dodatkowych kosztów, które mogą być wyższe niż wstępnie zakładano. Zarządzanie finansami w gospodarstwie domowym musi być oparte na analizie, kontrolowaniu przychodów i wydatków oraz planowaniu w dłuższej perspektywie czasu.

Tabela 3. Kalkulacje spłaty kredytu długoterminowego

Nr raty	Kwota zadłużenia	Rata kapitału	Odsetki	Płatność kredytowa
1	250 000	694,44	1450	2144,44
2	249305,56	694,44	1445,97	2140,41
...
360	694,44	694,44	4,02	698,46
Razem		250 000	261 723,6	511 723,6

Źródło: Opracowanie własne

Podsumowanie

Podjęcie określonych decyzji gospodarczych wymaga wiedzy i rzetelnego rozpoznania rynku finansowego. Niezbędna jest reforma edukacji w zakresie wprowadzenia przedmiotów z zakresu ekonomii i zarządzania finansami, zarówno w szkołach średnich, jak i uczelniach technicznych. Edukacja finansowa w zakresie zarządzania budżetem domowym, planowania wydatków, uczenia szanowania i pomnażania pieniądza umożliwia prawidłowe funkcjonowanie we współczesnym świecie. Zadłużanie się gospodarstw domowych jest duże, a niepokojącym zjawiskiem jest lekceważące podejście do oszczędzania. Zarządzanie finansami gospodarstw domowych to proces podobny do zarządzania finansami przedsiębiorstwa. Jeżeli w przedsiębiorstwie można zaplanować racjonalnie wydatki, stworzyć plan finansowy na kilka lat w przyszłość, to dlaczego gospodarstwa domowe nie mogą postępować podobnie? Ryzyko w niepowodzeniu zarządzania finansami gospodarstw domowych występuje w samej ich strukturze. Nieposiadający wystarczającej wiedzy konsumenci zaskoczeni są mnogością ofert związanych zarówno z pozyskaniem kapitału, jak i jego pomnażaniem. Nie są w stanie samodzielnie ich ze sobą porównać, dlatego nie podejmują optymalnych i korzystnych dla siebie decyzji. Powierzają swoje zarządzanie finansami osobom trzecim, licząc na ich kompetencje i biegłość w danej dziedzinie. Każdej podejmowanej decyzji towarzyszą trzy etapy:

przewidywania, wartościowania i wyboru¹⁷. W zarządzaniu finansami decyzja ostateczna musi być poprzedzona dwoma pierwszymi etapami. Osiągnięcie wolności finansowej następuje w momencie osiągnięcia postawionych celów finansowych bez posiadania zobowiązań poprzez efektywne zarządzanie finansami.

Literatura

1. Burgiel A., *Indywidualne podmioty konsumpcji*, [w:] *Relacje podmiotów rynkowych w warunkach zmian*, red. K. Bilińska-Reformat, Agencja Wydawnicza Placet, Warszawa 2009.
2. Bywalec Cz., *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
3. Dobosiewicz Z., *Podstawy bankowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
4. Fatuła D., *Zachowania polskich gospodarstw domowych na rynku finansowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2010.
5. http://www.knf.gov.pl/Images/Banki_III_2013_raport_tcm75-36554.pdf
6. <http://www.money.pl/sekcja/jak-polacy-oszczedzaja/>, dostęp: 28.09.2015.
7. Koziński J., *Psychologiczna teoria samowiedzy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1986.
8. Latuch M., *Demografia społeczno-ekonomiczna*, PWE, Warszawa 1998.
9. Lipiński M., *Finanse osobiste. Świadome zarządzanie własnym portfelem*, Helion, Gliwice 2008.
10. Mokiela Z., *Podstawy przedsiębiorczości*, Nowa Era, Warszawa 2002.
11. Raport Fundacji Kronenberga, *Postawy Polaków wobec oszczędzania*, Raport Fundacji Kronenberga przy City Handlowy, TNS Polska, wrzesień 2012, październik 2013, dostęp: http://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/files/fk_oszcz_2013.pdf
12. Samcik M., *Jak pomnażać oszczędności?*, Edgard, Warszawa 2012.
13. Samuelson W., *Ekonomia menedżerska*, PWE, Warszawa 2009.
14. Świecka B., *Bankructwo gospodarstw domowych. Perspektywa ekonomiczna i społeczna*, Di-fin, Warszawa 2008.
15. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. *Prawo bankowe* (Dz.U. 1997 Nr 140).
16. Wiszniewski E., *Gospodarstwo domowe. Problemy ekonomiki i funkcjonowania*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 1993.

HOUSEHOLDS FINANCIAL MANAGEMENT

Abstract: The article presents households and their decisions related to funds management. Financial decision-making poses significant problems. In times of crisis, effective financial management is a must. Economic and financial education society is a prerequisite for the normal functioning of the citizens in the economic environment. The aim of the article is to introduce the reader to issues related to household finance, in particular the need to save and invest money and trying to answer for question: how to manage a household budget to achieve financial independence.

Keywords: personal finance, debt, savings, foreign capital

¹⁷ J. Koziński, *Psychologiczna teoria samowiedzy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1986, s. 209.